

*О. С. Цибін***ПЕРСПЕКТИВИ ПІДТРИМКИ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Сучасний низький рівень номінальної (та реальної) заробітної плати, її подальше зниження (внаслідок кризових явищ, падіння виробництва та зниження курсу національної грошової одиниці порівняно з американською та європейською валютами тощо), стримують розвиток національного виробництва, гальмують процеси відтворення робочої сили, технологічне оновлення виробництва, та роблять неможливим розв'язання низки інших соціально-економічних проблем. Якість життя в Україні за підсумками 2009 року була однією з найнижчих у Європі. Так, мінімальна місячна заробітна плата в країнах ЄС на 2009 р. складала: у Португалії, Словенії, Мальті, Греції, Іспанії — від 500 до 1000 євро, Чехії, Польщі, Угорщині, Румунії та Болгарії — у межах 123–153 євро, Росії — 96 євро, Білорусі — 57, а в Україні — 50 євро. Поряд з цим, частка населення, яке отримувала заробітну плату меншу прожиткового мінімуму, на кінець 2008 р. становила 13,4 %; кількість громадян, які отримували зарплату, меншу рівня мінімальної заробітної плати — 5,2 %. Заробітну плату, нижчу за фактичний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, у червні 2009 р. в Україні було нараховано майже 3 млн. працівників [1]. Поряд з цим, за 2009 р. частка злиднених серед домогосподарств з трьома та більше дітьми зросла з 37,9 % до 41,8 %, або на 3,9 %, з чотирма та більше дітьми — з 37 % до 56,6 % (на 19,6 %). Найвищий рівень бідності — 29 %, було зафіксовано серед українських домогосподарств, де всі особи були старші за 75 років [2]. Падіння купівельної спроможності домашніх господарств, збільшення прошарку бідного населення (а отже, відповідно, зниження попиту на товари та послуги на внутрішньому ринку країни) перетворилося в Україні на один з головних чинників подальшого розвитку кризових явищ та падіння обсягів виробництва. Саме тому, без реформування системи оплати праці та впровадження дієвої державної політики доходів не варто сподіватися на позитивні зрушення у антикризових заходах держави.

Формування доходів та витрат домогосподарств не є лінійним процесом. Одні домашні господарства повністю спрямовують отримані доходи на поточні витрати, інші — розділяють доходи на

поточні та майбутні витрати та відкладають (заощаджують) частину отриманих доходів. Доходи домашніх господарств відносяться до децентралізованих фінансових ресурсів, що є тісно пов'язані з кругообігом фінансових коштів суспільства. Домогосподарство (або ж індивід) є не тільки суб'єктами заощадження, але й потенційним інвестором. Заощадження можна вважати інвестиційними ресурсами у тому випадку, коли домогосподарство приймає рішення вкладати (інвестувати) їх у об'єкти підприємницької діяльності, або ж інші види діяльності з метою збільшення їх вартості. При цьому може виникнути ситуація, коли домогосподарство і інвестор співпадають у одній особі, та ситуація — коли домогосподарство і інвестор є двома різними особами. У другому випадку відбувається передача права власності та виникають додаткові трансакційні витрати, які опосередковують передачу цього права іншій особі. Передача прав власності на інвестиційному ринку реалізуються у вигляді контрактів і договорів між економічними агентами (людиною та банківською установою (інвестиційною, трастовою, страховою компанією тощо)).

Домашнє господарство в умовах ринкової економіки є самостійно господарюючим суб'єктом. Раціональне ведення домашнього господарства, забезпечення його розвитку в умовах ринку не можливе без заощаджень (як резервних грошових фондів). Грошові заощадження мають велике значення не лише з позиції домашніх господарств, вони є основним джерелом «довгих» грошей у розвинутому ринковому середовищі. На відміну від короткострокових депозитів окремих осіб та підприємств (зорієнтованих на обслуговування поточного господарського обігу та поточного споживання), довгострокові заощадження населення, зазвичай, зорієнтовані на перспективні (довгострокові) цілі (підвищення рівня добробуту у майбутньому періоді, набуття благ, які потребують концентрації значних грошових коштів тощо). Такі заощадження традиційно виступають як достатньо стійке джерело інвестиційних вливань у національну економіку. В умовах України у кризовий період відбулися суттєві деформації у сфері заощаджень населення. Внаслідок «банківської кризи» кінця 2008—2009 рр., коли окремі (переважно середні та малі банківські установи) перестали обслуговувати депозити клієнтів, а урядом було введено тимчасовий мораторій на зняття населенням грошових коштів з депозитів — домашні господарства надали перевагу зберіганню заощаджень у національній та іноземній валюті вдома, вивівши, тим самим, потенційні інвестиційні ресурси з кругообігу та обслуговування національного виробницт-

ва. Зауважимо, що особливо швидкими темпами в Україні зростають заощадження населення у іноземній валюті (19 908 млн грн у 2007 р.; 32 561 млн грн у 2008 р.) [2]. В цілому ж, за оцінками експертів, на початок 2010 р. (у національній та іноземній валюті) на руках у населення (тобто «у тіні») перебуває понад 20 млрд доларів США. Завдання уряду — за допомогою економічних методів спрямувати ці заощадження домашніх господарств у сферу офіційного грошового обігу та на потреби розвитку національної економіки, надати їм статусу потужного джерела інвестування національного виробництва.

Поряд з політикою доходів, в умовах кризи серед основних завдань держави щодо підтримки розвитку сектору домашніх господарств в Україні слід визнати створення комплексних умов для забезпечення гарантованого безпечного та стабільного розвитку цього сектору економіки. Роль держави з огляду на комплексну підтримку розвитку сектора домашніх господарств, у цьому випадку виходить за межі формування виключно політики доходів і стосується ряду інших важливих інституційних сфер та напрямків державної політики, а саме: йдеться про підтримку повної зайнятості працездатного населення і гарантування ефективного соціального захисту громадян; про захист навколишнього середовища та забезпечення раціонального природокористування як основи для безпечного та комфортного проживання людини на всій території країни; про розвиток місцевого самоврядування; формування ефективної фінансово-бюджетної політики та забезпечення на цій основі дієвої соціальної політики (гарантування соціальних трансфертів); здійснення антимонопольної цінової політики; контроль за цінами на продукти харчування (насамперед, на ціни товарів соціальної групи); розміщення державних контрактів на виробництво продовольства, товарів і послуг; розподіл їх відповідно до задоволення потреб найбільш нужденних соціальних груп населення; управління виробництвом електроенергії, гарантування енергетичної безпеки населенню країни; організацію контролю за дієвістю та гарантованим наданням послуг у сфері внутрішніх комунікацій, мереж і шляхів сполучення (залізничний, автомобільний, морський, річковий, повітряний транспорт), інженерних комунікацій (трубопроводи, лінії електропередач, кабельні мережі) та гарантування їх інтеграції до міжнародної системи відповідних транспортно-інфраструктурних мереж; державну підтримку підприємництва; вироблення механізмів та ефективних структур щодо захисту українського споживчого ринку, стимулювання конкуренції та недопущення

монополізму; стимулювання за допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) модернізації технологій, інноваційної діяльності, освоєння нових видів продукції та послуг з метою задоволення внутрішнього попиту населення країни; забезпечення достатнього рівня профілактики та охорони здоров'я населення, визначення обов'язкового необхідного обсягу медичних послуг у межах безкоштовного лікування хворих у державних медичних установах; організацію розвитку національної культури у державі та культур національних меншин, що проживають на території України; об'єктивне інформування населення з питань економічної політики, духовного життя через державні засоби масової інформації (пресу, радіо, телебачення та ін.); організацію функціонування національної пошти, телеграфу та інших видів зв'язку та комунікацій тощо.

### *Література*

1. Оперативний моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні станом на 1 січня 2009 року [Електронний ресурс] / Центр перспективних соціальних досліджень. — Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/?pr=7&id=383>
2. Держкомстат [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 338.24 (369.04)

*А. С. Цумаєва*

### **РОЛЬ СТРАХОВОГО ПРИНЦИПУ ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК СКЛАДОВА АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Основою удосконалення системи державного управління соціальним захистом населення в умовах кризи та посткризового розвитку України має стати перехід від бюджетного до страхового принципу фінансування значної частини видатків на соціальний захист. Одним із перспективних напрямів удосконалення управління системою державного соціального страхування без сумніву, залишається запровадження єдиного соціального внеску. При цьому мають бути збережені принципи, на яких базується діюча система загальнообов'язкового державного соціального страху-